

TEMİM b. MUİZ

si Kādî b. Muhammed es-Sanhâcî 489'da (1096) vefat edince halk Temîm'in muhalif kardeşi Ömer b. Muizz'i vali seçti, fakat Ömer halka kötü davrandı. Bunun üzerine Temîm asker sevkedip Kâbis şehrini zaptetti ve kardeşini oradan çıkardı.

469 (1076) yılındaki kıtlık, açlık, veba salgını, 482 (1089) ve 491 (1098) yıllarındaki kıtlık ve açlık çok sayıda insanın ölümüne ve büyük maddî zararlara yol açtı. 491'de Temîm b. Muiz, Cerbe adasını ve Tunus şehrini zaptetti (İbn İzâri, I, 302).

480 (1087) yılında Zirî sahilleri Ceneviz ve Pızalı saldırısıyla karşı karşıya kalmıştı. Cenevizliler ve Pızalılar Mehdiye'ye bir sefer düzenlemek amacıyla dört yıl boyunca donanma inşa ettiler, 300 (veya 400) parçalık donanmayla Kavsara (Pantelleria) adasında toplandılar. Ardından on binlerce Hıristiyan askeri karaya çıktı, her tarafı yağmalayıp tahrip ederek ateşe verdi. Özellikle Mehdiye ve Zevile sahilleri yağma edildi. Temîm'in askerleri bu sırada yönetime karşı isyan edenlerle savaşmak için uzakta bulunuyordu. Zor durumda kalan Temîm 100.000 (yahut 30.000, 80.000) dinar ödemek ve esirlerden aldığı malların tamamını geri vermek şartıyla onlarla anlaşta (481/1088). Temîm döneminin önemli olaylarından biri de 484'te (1091) Normanlar'ın Sicilya adasını tamamen işgal edip İslâm hâkimiyetine son vermiş olmalarıdır. Temîm, hükümdarlığının ilk yılında (454/1062) Normanlar'ın Sicilya'ya saldırısı üzerine içinde iki oğlu Ali ve Eyyûb'un da bulunduğu bir donanma göndermiş, Ali ve Eyyûb bir süre Sicilya'da hâkimiyeti sağlamıştı. Ancak Norman saldırıları devam etmiş ve ada sonunda elden çıkmıştır.

488 (1095) yılında Şah Melik liderliğindeki Türkler Trablusgarp'a girerek şehri ele geçirdiler. Temîm, Trablusgarp'a asker sevketti ve şehri kuşatma altına aldı. Temîm'in askerleri şehri zaptettikten sonra Şah Melik'i Mehdiye'ye götürdüler. Temîm'in oğlu ve veliahdı Yahyâ ile birlikte ava giden Şah Melik, Yahyâ'yı Sefâkus şehrine kaçırdı. Orada eskiden beri Temîm'e muhalif olan Hammû b. Melîl bulunmaktaydı. Hammû, askerlerinin ve şehir halkının Yahyâ ile birlikte isyan etmesinden korktuğu için Yahyâ'yı kısa bir süre sonra Temîm'e geri gönderdi. Temîm, Sefâkus'a asker göndererek Türkler'i sıkıştırınca Türkler oradan ayrılıp Kâbis'e gittiler. Yahyâ, Sefâkus'ta bulunduğu sırada Temîm diğer oğlu Müsennâ'yı veliaht yapmıştı, an-

cak dönüşünden sonra Yahyâ tekrar veliaht tayin edildi (İbnü'l-Esîr, X, 241-242).

Temîm b. Muiz 15 Receb 501 (29 Şubat 1108) tarihinde vefat etti ve sarayında defnedildi. Daha sonra naaşı Münestîr'deki Zirîler'in kabristanına nakledildi. Kaynaklarda cesur, zeki, bilgili ve yumuşak huylu, büyük suçları dahi affeden bir hükümdar olduğu belirtilmektedir. Geniş bir kültüre sahip olan Temîm edebiyatla da ilgilenirdi ve şiirlerini topladığı bir divanı vardı. İmâdüddin el-İsfahânî, bu divanı Temîm'in torunu Abdülazîz b. Şeddâd'dan 571'de (1175-76) Dimâşk'ta ödünç aldığını söyleyerek bazı kısımlarını nakleder (*Harîdetü'l-kaşr*, I, 141-160). Temîm'in geride 100'den fazla erkek ve altmış kız evlât bıraktığı, bazı rivayetlerde çocuk ve torunlarının sayısının 300 küsur olduğu kaydedilmektedir. Temîm'den sonra oğlu Yahyâ Zirî hükümdarı oldu. Temîm'in ülkenin çeşitli yerlerinde yüksek ücret alan istihbarat görevlileri vardı. Bunlar halkın durumuyla ilgili hükümdara bilgi verirdi. Temîm b. Muizz'in Fâtîmî halifelerine itaat edip etmediği konusunda kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Babasından sonra tek başına hükümdar olunca ilim adamlarını himaye konusunda babasının yolunu takip eden Temîm şair ve ediplerle sohbet etmekten hoşlanırdı. Bunlar arasında İbn Reşîk el-Kayrevânî gibi şairler bulunuyordu. İbnü's-Sîrâc es-Sûrî gibi bazı şairler uzak diyarlardan onun yanına gelenler arasındaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *Harîdetü'l-kaşr ve cerîdetü'l-aşr: Kısmü şu'arâ'i'l-Mağrib* (nşr. Muhammed Merzûki v.dğr.), Tunus 1966, I, 141-160; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 15, 16, 29, 45, 50, 51, 107, 121, 132, 165, 166, 179, 197, 198, 241-242, 257, 279, 298, 449-451; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulle-tü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, II, 21-22; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 304-306; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 298-304; Nüveyrî, *Nihâ-yetü'l-ereb*, XXIV, 219-237; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 501-520*, s. 43-45; Safedî, *el-Vâfi*, X, 414-416; İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. Ahmed Muhtâr el-Abbâdî - M. İbrâhim el-Kettânî), Dârülbeyzâ 1964, III, 77-79; İbn Haldûn, *el'İber*, VI, 159-160; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis fi ahbâri İfrîkiyye ve Tûnis*, Beyrut 1993, s. 106-111; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 88; Hâdî Rûcî İdrîs, *ed-Devle-tü's-Sanhâciyye* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1992, I, 293-355; Şâzelî Bû Yahyâ, *el-Hayâtü'l-edebiyeye bi-İfrîkiyye fi 'ahdi Beni Zirî* (trc. Muhammed el-Arabî Abdürrezzâk), Tunus 1999, I, 341-342; G. Marçais, "Temîm b. al-Muiz", *IA*, XII/1, s. 152; a.mlf., "Zirîler", a.e., XIII, 576; M. Talbi, "Tamim b. al-Mu'izz", *EI²* (İng.), X, 172; Amin Tibi, "Zirids", a.e., XI, 514; Hasan Enûşe, "Temîm b. Mu'izz-i Zirî", *DMT*, V, 89-90; Casim Avcı, "Muiz b. Bâdis", *DİA*, XXXI, 95-96.

MEHMET SALİH ARI

TEMİM b. ÜBEY

(تميم بن أبي)

Ebû Kâ'b Temîm b. Übey b. Mukbil
b. Avf el-Aclânî el-Âmirî
(ö. 70/689'dan sonra)

Muhadram şair.

570 yılı civarında Necid çölünde dünyaya geldi. Daha çok İbn Mukbil künyesiyle tanınmış olup Âmir b. Sa'saa'nın Benî Aclân koluna mensuptur. İbn Sellâm el-Cumahî *Tabakâtü fuhûli's-şu'arâ'*sında onu Câhiliye şairlerinin beşinci tabakasında göstermektedir. Hicretin 11 (632) yılında kabilesiyle birlikte Müslümanlığı kabul etmekle birlikte İslâm'ı tam benimsemediği ve Câhiliye dönemini hasretle andığı zikredilir. Ancak İslâmiyet'le ortaya çıkan değişikliklere alışamaması yüzünden böyle bir izlenim bırakması da mümkündür. Nitekim şiirlerinde dindarlığını belirtmeye de zamanla İslâmiyet'e uyum sağladığını gösteren beyitlerine rastlanmaktadır. Meselâ bir beytinde "Allah'tan korkmak daha kazançlıdır" (*Divân*, nşr. İzzet Hasan, s. 23), bir diğer beytinde eşi Süleymâ ile onun kız kardeşine hitaben, "Hayâ ve din olmasa benim körlüğümlle alay ettiğiniz gibi ben de sizin kusurlarınızı yüzünüze vururdum" (*a.g.e.*, s. 76-77) demiştir. Uzun yaşamış kimseler (muammerûn) arasında yer aldığı, 120 yıl kadar yaşadığı ve bir gözünün görmediği kaydedilmektedir.

Temîm b. Übey, babasının vefatından sonra Câhiliye âdetlerine göre onun eşi Dehmâ ile evlendi, müslüman olunca onu bırakmak zorunda kaldı. Fakat Dehmâ'yı şiirlerinde anmıştır (*a.g.e.*, s. 44). İleri bir yaşta iken Asar el-Ukaylî'nin kızı Süleymâ ile evlendi. Şiirlerinde adı sıkça geçen (*a.g.e.*, s. 3, 4, 22, 23, 132, 207, 255, 256, 257, 259, 260, 408), İslâm döneminde evlendiği Kübeyşe isminde bir hanımı daha vardır. Temîm'in muhtemelen şiirinde kendisinden Hürre diye söz ettiği (*a.g.e.*, s. 72-73), Ümmü Şerîk künyesiyle tanınan bir kızı olmuştur. Dil âlimleri, onun bazı şiirlerini ve şiirlerinde geçen garîb kelimelerinin yorumunu bu kızıdan almıştır. Ayrıca Temîm'in hepsi de şair olan on oğlunun bulunduğu kaydedilir. Hayatının büyük bir kısmını çölde geçiren Temîm şehre nâdiren gelmiştir. Hz. Osman'ın öldürülmesi üzerine onun taraftarları arasında yer aldı, hakkında mersiye yazdı (*a.g.e.*, s. 14) ve intikamının alınmasına çağrı yaptı. Şiirlerinde Mervân b. Hakem'in Hemmâm b. Kabisa'yı öldürdüğü Mercirâhit ve onun ardından ce-

reyan eden Rebeze savaşlarına değinmesi, Ahtal'in kabilesi Tağlib ile Kays arasında meydana gelen savaştan söz etmesi, 65 (684) yılında öldürülen Zübeyrler'in kahramanlarından Hemmâm b. Kabisa için mersiye yazması, buna karşılık Mus'ab b. Zübeyr ile kardeşi Abdullah b. Zübeyr için mersiyelerinin bulunmaması onun 70-72 (689-692) yılları arasında vefat ettiği kanaatini güçlendirmektedir.

Dilciler Temîm b. Übeyy'in garîb, fasih ve sahih kelimeleriyle istîshâdda bulunulan şiirlerine büyük önem vermiştir. Necid, Yemen, Irak ve İran'daki birçok yer adını içermesi bakımından şiirleri aynı zamanda coğrafya sözlüğü yazarları için kaynak teşkil etmiştir. Uzun süre ticaretle meşgul olması ve Yemen krallarıyla ilişki kurması sebebiyle bu yerlerin ticaret merkezlerini bildiği kaydedilir. Methiye yazmamakla birlikte kendisi, kabilesi ve atalarıyla ilgili fahr şiirleri çoktur. Bunlarda cömertlik ve cesaret gibi bedevîlik erdemleriyle şiirdeki ustalığını dile getirmiş, çölü, çölün atmosfer olaylarını, vahşi hayvanları ve kumar oyununda kullanılan oku tasvir etmiş, bu oku tasvirde darbimesel haline gelmiş, beğenilen güzel şeyler için "kıdhu İbn Mukbil" (İbn Mukbil'in oku) denilmiştir (İbn Kuteybe, s. 367-368). Kasideleri içinde yer alan gazellerinde eski konak yerleri ve kalıntılarını, sevgilinin hayalini, kadın güzelliğini dile getirmiştir. Şiirde daha üstün olmasına rağmen hicivde Hz. Ali taraftarı Kays b. Amr en-Necâşî'ye ve A'ver b. Ber-râ'ya yenilmiştir. İbn Reşîk, Temîm'in dinî ve ahlâkî açıdan hicvi hoş görmeyip ondan kaçındığı için mağlûp duruma düştüğü yorumunu yapmıştır. Kendisini ve kabile-

sini hicveden Necâşî'yi Hz. Ömer'e şikâyet ettiği, Ömer'in Necâşî'nin şiirini farklı yorumlamasına rağmen şikâyetinde ısrar etmesi yüzünden Hassân b. Sâbit'i hakem tayin ettiği, onun Temîm'i haklı görmesi üzerine Necâşî'yi dilini kesmekle tehdit ettiği veya hapis cezası verdiği kaydedilir (İbn Kuteybe, s. 247-248). Temîm b. Übeyy'in Necâşî'nin kardeşi Hadîc (Hudeyc), hıristiyan Ahtal, Avf b. Mâlik ve Leylâ el-Ahyeliyye ile de hicivleşmeleri vardır. Bunların dışında övgü, savaş tasviri, ihtiyarlık, hıke-miyat ve emsale dair bazı parçaları bulunmaktadır. Bir şiirinde Sıffin Savaşı'ndan söz etmiştir (*Divân*, nşr. İzzet Hasan, s. 345).

İbnü'n-Nedîm, Temîm divanının mevcudiyetini *el-Fihrist*'inde haber vermiş ve Ebû Amr b. Alâ, Asmaî, Tûsî, İbnü's-Sikkît, Sükkerî tarafından şiirlerinin derlendiğini, Muhammed b. Muallâ tarafından divanının şerhedildiğini kaydetmiştir. Bu eserlerden hiçbiri zamanımıza ulaşmamıştır. Ancak Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-büldân*'ında şerhten yararlandığı belirtilir. Temîm b. Übeyy divanının tek yazma nüshası Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (nr. 2262) İzzet Hasan tarafından yayımlanmış, Ahmet İhsan Türek de divanı neşretmiştir (bk. bibl.). Mes'ûd Âmir, İzzet Hasan'ın tahkik ettiği divanda bulunmayan beyitleri "İstidrâk 'alâ Dîvânî Temîm b. Übeyy b. Muqbil" adıyla yayımlamıştır (*MMLADm.*, LXXI/2 [1416/1996], s. 341-349). Benzer bir çalışma Muhammed Ecmel Eyyûb el-İslâhî tarafından yapılmış, bu çalışma Ebû Mahfûz Kerîm el-Ma'sûmî'nin *Buhûş ve tenbihât* adlı kitabında yer almıştır (Beyrut 2001, II, 893-919).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mukbil, *Divân* (nşr. İzzet Hasan), Dimaşk 1381/1962, s. 23, 76-77, 345 ve tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-28; *İbn Mukbil Divanı, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiiri Hakkında Bir Araştırma İle* (haz. Ahmet İhsan Türek), Ankara 1967, neşredenin girişi, s. VII-XXXI, 1-40; Cumahî, *Fu-hûlü's-su'arâ*, I, 118, 143-150, 493, 513; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 326; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ*, Beyrut 1964, s. 247-248, 250, 366-368; Ebû Hilâl el-Askerî, *Cemheretü'l-emşâl* (nşr. Ahmed Abdüsselâm), Beyrut 1408/1988, II, 102; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 78, 158; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. Muhammed Karkazân), Dimaşk 1414/1994, I, 518-519; Bekrî, *Mu'cem*, I, 131; a.m.f., *Simtû'l-le'âlî fi şerhi Emâlî'l-Kâli* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1354, I, 68; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, VII, 282; Ali M. M. Kırdağ, *İbn Mukbil: Hayâtühü ve şî'rüh*, Sebha 1988, s. 3-61, ayrıca bk. tür.yer.; J. Stetkevych, "A Qasidah by Ibn Muqbil", *JAL*, XXVII/3 (2006), s. 303-354; Ch. Pellat, "İbn Muqbil", *EL² Suppl.* (İng.), s. 394; J. E. Montgomery, "İbn Muqbil", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, I, 353; Ali Ebû Zeyd, "Temîm b. Übeyy b. Muqbil", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 2002, VI, 873; Ahmed Ziyâd Mahbek, "İbn Übeyy Ebû Kâ'b Temîm b. Übeyy b. Muqbil", *Mu.AU*, I, 218-221.

 TACETTİN UZUN

TEMİMÎ, Beyân b. Sem'ân

(bk. BEYÂN b. SEM'ÂN).

TEMİMÎ, Muhammed b. Ahmed

(محمد بن أحمد التميمي)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed
b. Saîd el-Makdisî et-Temîmî
(ö. 370/980'den sonra)

Kudüslü hekim ve eczacı.

Kudüs'te bir hekim ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Dedesi Saîd tabip ve eczacı idi. Temîmî dedesinden ve gezip dolaştığı şehirlerdeki hekimlerden tıp tahsil etti. Bu sırada Kudüs'te yaşayan Enbâ Zahriyâ b. Sevâbe adlı bir rahibin tıp ve eczacılık hakkındaki bilgilerinden faydalandı. Burada ders aldığı bir hekim de Ebû Muhammed Hasan b. Ebû Nuaym'dır. Basit ve birleşik ilâçlar üzerinde çalışmak Temîmî'de bir tutku haline geldi, bu alanın en başarılı hekimleri arasında yer aldı. Özellikle yılan, akrep ve haşerelerin sokmasına karşı kullanılan tiryakla (panzehir) ilgili büyük, orta ve küçük hacimde eserler yazdı. Çeşitli ilâçların karışımından oluşan ve "et-tiryâku'l-fârûk" denilen panzehire başka maddeler katarak daha etkili bir ilâç elde etti (İbnü'l-Kiftî, s. 105-106). Remle ve Doğu Akdeniz sahillerini ele geçiren İhsîdî Emîri Hasan b. Ubey-

Muhammed
b. Ahmed
et-Temîmî'nin
*Hayâşşü'l-
Kur'ân* adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 376)